УДК 7.091.01

Юлія Олегівна Матвеічева
викладач кафедри іноземних мов Донецького
державного університету управління

МІЖКУЛЬТУРНИЙ ДІАЛОГ: ОСОБЛИВОСТІ ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

У статті досліджуються роль і місце міжкультурного діалогу у вітчизняній реальності. На фактичному матеріалі аналізуються чинники, складові та компетентності міжкультурного діалогу, визначається вплив освіти, мови, культурних інститутів на розвиток досліджуваного феномена.

Ключові слова: міжкультурний діалог, міжкультурна взаємодія, міжкультурна комунікація, культурний інститут, міжкультурний бар'єр.

The present article studies the problems of the role and place of intercultural dialogue in the national reality. It analyzes the factors, components and competence of intercultural dialogue on facts, defines the influence of .education, language and cultural institutes on the development of the phenomenon.

Key words: intercultural dialogue, intercultural interaction, intercultural communication, cultural institution, cross-cultural barrier.

Сучасні перетворення, які спостерігаються в Україні, актуалізують необхідність розвитку і ефективного проведення міжкультурного діалогу, яка особливо гостро постала в останні роки і пов'язана з певним ускладненням міжрегіональних відносин в Україні. Ця проблема активно обговорюється на різних рівнях. Так, Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України визначає ситуацію, яка склалася в країні, як найбільший ризик порушення міжлюдських відносин. Характеризуючи проблему з суспільно-політичної точки зору, визначається, що існуючі реалії несуть відчуження на соціокультурному ґрунті між Сходом (до якого за багатьма соціокультурними характеристиками приєднується Південь) і Заходом (останній у суспільній думці жителів Сходу часто репрезентується умовною «Галичиною» як центром відповідних культурних та ідеологічних впливів, хоча насправді йдеться про значно більший регіон), а також між кримськими татарами, з одного боку, і російським та, почасти, українським населенням АР Крим, з іншого. Проблема, однак, полягає в тому, що це відчуження спостерігається у загальнонаціональному масштабі, і його наслідки визначатимуть перспективи розвитку країни як у власне соціокультурній, так і в політичній площині [1].

Визначаючи сутність проблеми, ми чітко окреслюємо значення міжкультурного діалогу у знятті суспільної напруги. Ефективне впровадження міжкультурного діалогу задля позитивного результату міжкультурної взаємодії залежить від дієвого державного стратегічного планування і дієвої зацікавленості всіх сторін міжкультурних відносин. Стратегія має ґрунтуватися на усвідомленій і цілеспрямованій діяльності та забезпечувати умови рівності, справедливості, толерантності, поваги один до одного, співчуття тощо.

Міжкультурний діалог є предметом активного обговорення у громадськості і не менш активного вивчення його складових і компонентів у науковців. Дослідження з даного питання розглядаються в різних площинах: науково-теоретичній, ціннісно-змістовній, структурно-організаційній, практично-орієнтованій. Міжкультурний діалог досить потужно досліджується українськими вченими (Ю. Богуцький, О. Бучковська, Б. Слющинський, Т. Скубашевська, Л. Черток), наукові доробки яких розкривають зміст, сутність, практичну значущість даного явища людської взаємодії.

Аналізуючи кризові явища в сучасній культурі, науковці і громадські діячі наголошують на її глобалізації. На думку Ю. Богуцького, основним показником кризового стану сучасної світової культури є та обставина, що культура перестає бути гармонізатором буття людини в природі та суспільстві, навпаки, вони перетворюється на фактор дестабілізації цього буття, здійснюючи деструктивний вплив на особистісну цілісність індивіда [2, 151]. У даному контексті особливе місце у подоланні культурної кризи і відповідно її наслідків належить міжкультурному діалогу.

Українська дослідниця О. Бучковська, проаналізувавши міжнародні нормативні документи, узагальнила основні трактування поняття «міжкультурного діалогу», що дозволило визначити головні деталі в його осмисленні. Так, міжкультурний діалог розглядають як соціокультурний процес, соціокультурну практику, форму комунікації, соціальний інститут, як стратегію культурної політики [3, 54].

Формування таких необхідних для забезпечення міжкультурного діалогу якостей потребує відповідних знань і навиків, засобів, механізмів його здійснення.

Визначаючи важливість міжкультурного діалогу в співіснуванні людства, ми аналізуємо важливі складові його ефективного запровадження. Так, основою міжкультурного діалогу є комунікація, яка в загальнокультурному контексті інтерпретується як процес взаємодії між суб’єктами культурної діяльності (індивідами, групами, організаціями тощо) з метою передачі або обміну інформацією через прийняті в даній культурі знакові системи (мови), прийоми та засоби використання. Виступаючи одним із базових механізмів культурного поступу і гарантом суспільної стабільності, культурна комунікація є необхідною умовою відтворення соціуму і притаманного йому типу культури. Ефективна культурна комунікація сприяє формуванню певного типу світогляду, трансляції відповідних норм культурної поведінки, налагодженню діалогу між людьми. [4, 23].

Досліджуючи міжкультурний діалог, визначаючи і аналізуючи його різні компетентності, науковці ретельно вивчають різні чинники (історичні, соціальні, економічні, демографічні, вікові), що впливають на його розвиток.

Так, розглядаючи міжкультурний діалог як певний процес інкультурації людини, постає потреба у розробці і впровадженні сучасних педагогічних технологій, які інтегрують підходи до вивчення даної проблематики в різних вимірах. Це повною мірою стосується багатьох наук, роль яких у залученні людини в світ культури актуалізується у контексті глобальних вимірів.

Але більшість науковців об’єднує думка, що міжкультурний діалог є особливим видом спілкування. Саме без спілкування міжкультурний діалог втра-

чає свою сутність і призначення. Спілкування в даному контексті розглядається як міжкультурна комунікація.

Ефективна міжкультурна комунікація передбачає постійну готовність людини до сприйняття, розуміння інших етнічних форм поведінки, звичаїв, традицій, інтересів, культурних цінностей.

«Золоте» правило: «поводься з іншими так, як ти поводився б із собою», слушно характеризує ідею рівності і поваги. Але, як справедливо зазначають науковці, це правило відмінно працює в системі стосунків людей однієї культури. Проте за міжкультурної комунікації дотримуватися цього правила не завжди можливо, оскільки одні й ті самі вчинки в різних культурах інтерпретують і оцінюють по-різному [5, 106].

Сутність змісту сучасної освіти виражається в інтеграції чотирьох його компонентів, які відповідають підструктурам особистості: знання про людину, природу, суспільство, мислення, способи діяльності, які забезпечують формування картини світу як основи світогляду. Кожний із зазначених компонентів має формувати в людині почуття поваги до іншої людини, її традицій, культури, віросповідання та мови. Зазначене дозволило нам стверджувати, що успішність міжкультурного діалогу залежить від освіченості всіх його учасників.

Освіта, як важлива складова розвитку особистості, спрямована на формування в людині демократичного світогляду, вироблення навиків дотримання громадянських прав і свобод. У даному контексті, освіта визначається як стратегічний ресурс поліпшення добробуту людей, забезпечення національних інтересів, зміцнення авторитету держави в міжнародному культурному просторі.

Освітній процес як складова міжкультурного діалогу має носити безперервний характер, практичне впровадження якого має ґрунтуватися на існуючих кращих зразках його практичного застосування.

Комплексний аналіз, вивчення й узагальнення позитивного досвіду впровадження освітнього процесу в міжкультурний діалог дослідила Л. Черток. Українська дослідниця звернулася до питання діалогу культур у системі освіти післядипломної освіти Швейцарії. Проаналізувавши традиції і сучасну систему освіти Швейцарії, вона окреслила перспективи його впровадження в систему післядипломної гуманітарної освіти України.

Стрижнем комунікації, її ментальним виразом є мова. Взаємозв’язок і взаємовплив культури і мови – беззаперечний. У тісному впливові одне на одного ці важливі для людства явища створюють, зберігають і транслюють культурно-історичні цінності для майбутніх поколінь. Позитивний результат таких зрушень можливий лише за наявності значень, які приймаються, використовуються її учасниками й зрозумілі ними. Тому в даному контексті роль мови і культури особлива і важлива, оскільки саме завдяки культурній комунікації відбувається духовне збагачення людства.

Між спільнотами, що говорять однією мовою, майже автоматично виникає взаєморозуміння. Але не завжди мова відіграє об’єднуючу роль. Реалії життя наводять приклади, коли саме мова стає тим стрижнем непорозуміння, конфліктів і навіть війн. Неповага до культурних і мовних традицій інших нажаль приводить до непоправних подій.

Мова і культура особливо вразлива не тільки між різними етнонаціональними групами, а й гостро постає серед представників відмінних соціально-вікових категорій населення. Вплив негативних та позитивних течій на розвиток суспільства миттєво відбивається на мові і культурі різних груп населення. Так, поява Інтернету спричинила серед молоді особливу культуру мови, що призвела до певного відчуження від традиційних культурних цінностей.

Збереження культури і мови є проблемою сьогодення і має носити державний характер їх захисту. Розвиненість національної мови, її державний захист, підтримка, розвиток свідчать про дієвість мовної політики країни та високий рівень національної культури в цілому. В національній мові визначається сила нації, народність, духовний рівень країни.

Сучасні реалії мовного питання є досить болючими для України. Активне обговорення даного питання призвело до певного розколу культурних інтересів громадян. Штучно створені мовні проблеми унеможливлюють повноцінний розвиток міжкультурних відносин.

Досліджуючи мовні стратегії у формуванні міжкультурного діалогу, українська дослідниця Т. Скубашевська визначає спонтанність і безсистемність мовних стратегій в Україні. На її думку, процеси, які відбуваються, мають своє історичне пояснення: обмеження мовного знання (вивчення іноземних мов), недопущення тоталітарною державою контактів своїх громадян з цивілізованим світом, вибудовування своєрідного бар'єру у розумінні і сприйнятті один одного, формування на цій основі «образу ворога», протиставлення народів, обмеження міжнародних контактів [6].

Визначаючи культуру як специфічний спосіб людської діяльності, представлений в системі соціальних норм і закладів, в духовних цінностях, в сукупності ставлення людей до природи, між собою, до себе, науковці наголошують на різноманітності культурних індустрій і дозволяють нам виокремити з цього переліку важливість культурних інститутів у забезпеченні міжкультурного діалогу.

Під культурними інститутами розуміється комплекс підприємств, установ, організації і закладів культури різних форм власності, діяльність яких спрямована на створення умов для забезпечення розвитку творчості людини, збирання, збереження, використання і поширення інформації про матеріальні та духовні культурні цінності, наукові доробки, а також на забезпечення цілісності культурного простору України, доступності національного культурного надбання, дотримання прав громадян у сфері культури [7].

Забезпечення міжкультурного діалогу є важливою складовою діяльності бібліотек. Показовим в даному контексті є діяльність Української бібліотечної асоціації (УБА), яка сприяє формуванню у суспільстві усвідомлення ролі бібліотеки як чинника розвитку демократії, громадянського суспільства, науки, культури, безперервної освіти населення, його інформаційної та технологічної освіченості, центру культури та інформації. УБА здійснює свою діяльність, базуючись на наступних концептуальних принципах: забезпечення індивідуальної свободи; орієнтація на користувача («читачецентризм»); сприяння освіті та просвітництву нації, безперервності освіти, міжкультурному діалогу. Показовою роботою у сприянні міжкультурного діалогу є реалізація міжнародної про-

грами «Бібліоміст». Дана програма полягає у партнерській роботі Ради міжнародних наукових досліджень та обмінів (IREX), Агентства США з міжнародного розвитку (USAID), Міністерства культури України та Української бібліотечної асоціації. Завдання даної програми полягає у наданні допомоги місцевим громадам в Україні, модернізуючи доступ до інформації в публічних бібліотеках. Завдячуючи значній матеріальній підтримці було покращено доступ громадян до бібліотечних фондів; підвищено професійну кваліфікацію бібліотекарів; надано методичну допомогу бібліотекарям представляти інтереси бібліотек й отримувати ресурси, необхідні для задоволення культурних потреб громадян.

Сучасне розуміння міжкультурних відносин є предметом діяльності таких важливих соціокультурних інститутів, справжніх скарбничок культурно-історичної спадщини, як музеї.

За останні роки науковці спостерігають педагогічне переосмислення ролі музею. Цей соціокультурний інститут виступає не тільки як своєрідне «сховище» для матеріальних цінностей культури, а й насамперед як потужна педагогічно-виховна установа. Діяльність сучасного музею дозволяє людині бути не тільки пасивним спостерігачем, а й активним учасником міжкультурного діалогу, головним предметом якого виступає духовна, культурна, соціальна пам’ять. Роль музейного потенціалу в забезпеченні і функціонуванні досліджуваного нами явища – беззаперечна.

Особлива роль у забезпеченні міжкультурного діалогу покладена на театри. Театральне мистецтво як частина національної української культури покликана вирішувати завдання на подолання культурних кордонів. Цьому сприяють позитивні зміни, що відбуваються в театральному житті України. Вони виявляються в різних соціокультурних процесах. Культурне співробітництво включає в себе програми Днів національної культури, виставки, вистави, концерти, презентації, зустрічі з відомими людьми, науково-практичні конференції, гастрольну діяльність українських театрів, театрально-фестивальні форми результативні у подоланні міжнаціональних конфліктів.

Сьогодення визначає важливу і беззаперечну роль туризму у забезпеченні міжкультурного діалогу. Сучасна культурологічна наука розглядає туризм як засіб культурної комунікації. Подорожуючи, відвідуючи історико-культурні пам'ятки, беручи участь у культурно-дозвіллєвих заходах, пізнаючи традиції і звичаї країн, людина стає активним учасником культурного пізнання.

Рівень міжкультурної комунікації як важливої складової культурного діалогу в туризмі визначається, окрім іншого, рівнем особистісного та цивілізаційного розвитку представників різних соціумів, які безпосередньо контактують між собою, а також створенням сприятливих умов для такої комунікації.

Діяльність різних культурних інститутів сьогодення полягає у ретельному вивченні, а в деяких випадках і у повному перегляді свого функціонального спрямування. Як інститути, що покликані забезпечувати культурні права громадян різних етнічних груп, вони одні з перших мають реагувати на демократичні процеси, які охоплюють всі сфери суспільного життя. Для забезпечення міжкультурного діалогу культурні інститути: мають надавати відповідні культурно-освітні послуги, результатом яких є подолання міжкультурних бар’єрів.

Особлива роль у подоланні міжкультурних бар'єрів належить засобам масової інформації, діяльність яких прямо пов'язана з культурними інститутами. Саме засобами просвітницьких, естетичних, розважальних, рекреаційних програм для різних соціально-вікових категорій представники даних інститутів мають виховувати пошану до прав людини через толерантність і шанобливе ставлення до культурних традицій інших народів.

Сучасні тренди, які використовують засоби масової інформації в своїй діяльності, покликані зменшити існуючи бар'єри, які виникають на етнічному підґрунті. Вдало запропонована інформація перетворюється на відповідні знання, які сприяють продуктивному міжкультурному діалогу.

Кожен із зазначених культурних інститутів має власну цінність, але ця цінність потребує періодичного переосмислення. Використовуючи міждисциплінарні підходи, культурні інститути покликані забезпечити гідне життя в багатокультурному суспільстві.

Представлена на 118-й сесії в Страсбурзі і відповідно затверджена міністрами закордонних справ країн-членів Ради Європи «Біла книга з міжкультурного діалогу» пропонує державам й усім учасникам суспільного середовища розвивати міжкультурний діалог на просторах щоденного життя, поважаючи фундаментальні свободи [8, 4], культурні інститути, діяльність яких спрямована на формування міцного культурного і духовного розвитку людини. Завдяки їх діяльності задовольняються культурні потреби різних демографічних груп, забезпечуючи при цьому міжкультурний діалог.

Таким чином, міжкультурний діалог, його сутність, значення в соціумі стає специфічним предметом міждисциплінарного вивчення, а принципи і форми його функціонування потребують розробки теоретико-методологічного і практичного інструментарію досліджень.

Література

1. http://www.niss.gov.ua
2. *Богуцький Ю.П.* Самоорганізація культури: онтологія, динаміка, перспективи: монографія / Інститут культурології АМУ / Ю.П. Богуцький. – К.: Веселка, 2008. – 199 с.
3. Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку: матеріали міжнар. наук. конф. / Харківська державна академія культури; [відп. за вип.Н.М. Кушнаренко]. – Х.:ХДАК, 2012. – 360 с.
4. *Берегова О.М.* Культура та комунікація: дискурси культуротворення в Україні XXI століття / О. Берегова – К.: Інститут культурологіі АМУ, 2009. – 184 с.
5. *Почебут Л.Г.* Взаимопонимание культур: методология и методы этнической и кросс-культурной психологии. Психология межэтнической толерантности: учеб. пособие / Л.Г. Почебут. – СПб.: Изд-во С.-Петерб.ун-та, 2005. – 281. (106).
6. *Скубашевська Т.С.* Автореф дис. на здобуття наук. ступеня канд. філософ. наук: 09.00.10 / Т. Скубашевська; Ін-т вищої освіти АПН України. – К., 2005. – 19 с.
7. Закон України «Про культуру» //Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2011. – № 24. – Ст.168.
8. Біла книга з міжкультурного діалогу / Міністерство культури і туризму України, ЦР «Демократія через культуру». – К.: «Оранта», квітень 2010. – 72 с.